

Upotreba rodno osetljivog jezika i prikaz žena u štampanim medijima u Srbiji

Bojana Begović¹

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

doi: 10.5937/comman10-9758

Rezime: *Borba za rodnu ravnopravnost može se sagledati kroz prikaz žene u medijima, kao kreatorima javnog mnjenja. Cilj rada je analiza korišćenja rodno osetljivog jezika i reprezentacija žena u u političkim rubrikama štampanih medija u Srbiji: Blicu, Kuriru i Danasu. Prilikom istraživanja korišćena je kvantitativna i kvalitativna analiza diskursa. Prikupljen materijal obrađen je po jedinstvenom kodnom sistemu koji je prilagođen za štampane medije. Korpus za analizu čine medijske objave izabranih medija u periodu od 1. do 7. juna 2015. godine.*

Rezultati istraživanja ukazuju na zaključak da je upotreba rodno osetljivog jezika u razmatranim medijima na relativno zadovoljavajućem nivou i da štampani mediji u Srbiji, kada je reč o tekstovima iz oblasti politike, najčešće ne sadrže diskriminaciju prema ženama. Međutim, muškarci su dominantno zastupljeni u medijima, posebno u sferi politike. Žene se spominju retko, a kada se spominju, uglavnom nisu protagonistkinje priče. To ukazuje na to da se i dalje mora raditi na obrazovanju građanki i građana, posebno onih na javnim funkcijama.

Ključne reči: *rodno osetljiv jezik, rodna ravnopravnost, medijske reprezentacije, politika, štampani mediji.*

1. Uvod

Žene su borbom za ostvarivanje rodne ravnopravnosti obezbedile veće učesće u parlamentarnom životu, na prvom mestu zahvaljujući usvajanju zakonske odredbe prema kojoj podnosioci lista za izbore imaju obavezu da na listi imaju najmanje 30 procenata manje zastupljenog pola, da bi se osiguralo da će u

¹ Kontakt sa autorkom: begovicbojana@gmail.com.

Parlamentu biti najmanje 30 procenata žena. Takođe, u nešto većoj meri nego ranije, žene se nalaze i u izvršnoj vlasti i na pozicijama odlučivanja.

Osim postignutih rezultata, važan pokazatelj ravnopravnosti polova predstavlja i pitanje da li su žene koje učestvuju u predstavničkim i izvršnim političkim telima vidljive u javnom govoru, kao i u kom kontekstu se žene spominju u javnom govoru. Ovaj aspekt je značajan, jer u sebi sadrži edukativni karakter i ima uticaj na celo društvo.

Korišćenjem rodno osetljivog jezika demonstrira se zastupanje principa ravnopravnosti i čini se vidljivim manje zastupljen pol. Upotrebom ženskih oblika za njihova zvanja pokazuje se da žene postoje i na hijerarhijski visokim pozicijama, bilo u profesiji, administraciji ili državnim poslovima. U okviru ove analize vrlo je važan aspekt javnog mnjenja kao ključnog činioca u formiranju političkih ideala i principa, što govori o tome da mediji imaju potencijalno veliku ulogu, budući da javno mnjenje predstavlja skup mišljenja i stavova o određenom društvenom problemu u čijem kreiranju učestvuju i mediji i građani. Sredstva masovne komunikacije oblikuju svest pojedinaca, a njihov domet je danas proširen na gotovo svaku poru društva i bez obzira na geografsku odrednicu.

Jezik, osim što je sredstvo za izražavanje, predstavlja i sredstvo za oblikovanje misli i stavova. Njime imenujemo predmete, pojave, osobe i zbog toga je važno da jezik odražava stvarnost. Zato ga smatramo važnim indikatorom u istraživanju rodne ravnopravnosti. U ovom istraživanju, korišćenjem analize medijskog diskursa, pokušaćemo da dođemo do odgovora na pitanje koliko se deklarativna i Ustavom i zakonima zagarantovana rodna ravnopravnost sprovodi u praksi.

Za analizu upotrebe rodno osetljivog jezika posebno je važna oblast politike, jer politička elita kreira misli i stavove mnjenja kome se obraća i predstavlja važan faktor oblikovanja i usmeravanja društva. Takođe, ono što je u politici čak i latentno, manifestuje se na celo društvo.

Kako bismo istražili položaj žene u savremenom društvu u Srbiji, odlučili smo se da nam referentni parametar bude prikaz žene, odnosno upotreba rodno osetljivog jezika u štampanim medijima u političkim rubrikama. Smatramo da je monitoring medija adekvatan način za postizanje cilja koji ćemo pred sebe u ovom istraživanju postaviti. Monitoring medija omogućava sistematično nadgledanje medija sa ciljem da se kritički analiziraju tekstovi i trendovi u medijima. Njegovim sprovođenjem povećavaju se i šanse da se izvrši uticaj na medije. Kada mediji kontinuirano predstavljaju žene i muškarce na određene načine, ti načini reprezentacije u društvu bivaju prihvaćeni kao norma. Medijski sadržaji

koji podstiču stereotipe, isključivanje, predrasude i nekritičko mišljenje dovođe i do rodne neravnopravnosti. Problem nije samo nedostatak prezentovanja žena u medijima, nego i pojava da, čak i kada je žena predstavljena u medijima, suočava se sa podozrenjem i sumnjičavošću onih koji stvaraju javnu i medijsku sferu – oblast kojom dominiraju muškarci.

U radu najpre objašnjavamo značaj teme kojom se bavimo, zatim ćemo pružiti osnovni prikaz rodne ravnopravnosti u Srbiji, kratak osvrt na stanje u medijima, kao i na ulogu i značaj jezičke politike za temu koju istražujemo. Najzad, prikazaćemo podatke dobijene istraživanjem i analizu dobijenih podataka sa zaključcima.

2. Teorijski okvir

2.1. Rodna ravnopravnost

Demokratizacija društva zasniva se na obezbeđivanju ravnopravnosti, a jedan od najvažnijih aspekata ravnopravnosti je rodna ravnopravnost. Principi rodne ravnopravnosti ugrađeni su u osnove savremenog demokratskog društva. Ako pratimo razvoj borbe za prava žena, videćemo da je politika okosnica te borbe od koje sve počinje. To je zato što je cilj borbe za prava žena dostignuće prava da ravnopravno odlučuju, ne samo o svom, već i o društvenom životu. Svi drugi, kasniji ciljevi zavisili su od prihvatanja žene kao političkog subjekta i ravnopravnog učesnika u političkom životu i donošenju odluka koje se tiču svih. Zbog svega ovoga borba počinje zahtevima za pravo glasa.

Nakon Drugog svetskog rata, 1946. godine žene u Jugoslaviji dobijaju puno pravo glasa pod sovjetskim uticajem, pod okriljem komunističkog sistema vrednosti. Pravo glasa ženama priznato je Zakonom iz 1939. godine, ali zbog ukidanja građanskih prava, u vremenu diktature do Drugog svetskog rata, ono nije realizovano do 1946. godine. Iako su se u periodu komunističke vladavine pitanja rodne ravnopravnosti posmatrala kao deo klasnog pitanja i bila rešavana u okviru partijskog rukovodstva, ne može se osporiti napredak koji je postignut u ovom periodu – pravo glasa, načelna zabrana rodno zasnovane diskriminacije, priznata su reproduktivna prava žena, Ustavom i zakonima je obezbeđena jednaka plata muškarcima i ženama za rad na istim poslovima. (Mršević, 2011: 85).

Politička borba žena odvijala se kroz različita ženska udruženja, koja su sprovodila aktivnosti za poboljšanje položaja žena, bilo kroz politički angažman,

bilo kroz formiranje ženskih časopisa ili kroz sindikalne aktivnosti. Posebno je važno izdvojiti pokretanje Alijanse feminističkih društava u Kraljevini SHS 1923. godine, koja je za cilj imala borbu za politička prava žena, i Ženske stranke 1927. godine, u čijem osnivanju je učestvovala i pesnikinja Desanka Maksimović. Organizacije Ženskog pokreta se formiraju od 1937. do 1940. godine. U toku rata i NOB-a stvorena je masovna ženska organizacija Antifašistički front žena (AFŽ). U periodu od 1990. do 2000. godine, zamajac feminizma u Srbiji se intenzivira, pa nastaju prvi savremeni oblici političkog delovanja žena u okviru Ženskog parlamenta, Ženskog lobija i Ženske stranke (Milić, 2011: 53–59; Stojaković, 2011: 70).

Kada govorimo o zakonodavnom okviru, najpre je promena Zakona o lokalnim izborima iz 2002. godine obuhvatila i odredbe o obezbeđivanju prisustva žena u lokalnim skupštinama kroz obavezu od 30 procenata učešća manje zastupljenog pola na izbornim listama. Ova odredba se ogledala u tome da se 2004. godine u lokalnim parlamentima na celoj teritoriji Republike Srbije našlo 15–25 procenata žena. Iste godine je Zakonom o izmenama i dopunama o izboru narodnih poslanika sistem kvota uveden i za izbore u Narodnu skupštinu Republike Srbije (Mršević, 2011: 86). Pravo na ravnopravno učešće žena i muškaraca u poslovima javnog odlučivanja osigurano je Ustavom iz 2006. godine. Princip rodne ravnopravnosti uvršten je u Zakon o zabrani diskriminacije (2009) i Zakon o ravnopravnosti polova (2009), kao i u neke od državnih strategija. Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti doneta je 2009. godine kao pokazatelj strateškog pristupa unapređenju položaja žena i ona svojim sadržajem obuhvata i afirmaciju rodno osetljivog medijskog delovanja kao jedan od pojedinačnih ciljeva. Kada je o institucionalnom okviru reč, osnovan je Savet za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije i formiran je Odbor za ravnopravnost polova Narodne Skupštine Republike Srbije. Uprava za rodnu ravnopravnost funkcionisala je u okviru Ministarstva rada i socijalne politike, ali je ukinuta, dok danas u okviru Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture postoji Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost Vlade Republike Srbije,

Iako vidimo da je politički angažman žena Ustavom i zakonima zagarantovan, ostaje veliko pitanje kako se on sprovodi u praksi. Položaj žena u Srbiji još uvek nije na jednakom nivou sa položajem muškaraca, iako se može reći da su formalni uslovi za to uglavnom obezbeđeni. Kako je to slučaj u gotovo svim društveno-političkim oblastima, postoji jaz između proklamovanih principa i konkretne prakse. I dalje su prisutni razni oblici individualne, institucionalne i

strukturalne diskriminacije. Koren ove neravnopravnosti ogleda se u prihvaćenim društvenim i kulturnim običajima koji se tiču ponašanja žena i muškaraca, u predrasudama i drugim društvenim navikama zasnovanim na podeli na tradicionalne muške i ženske uloge i navodnoj inferiornosti jednog, odnosno superiornosti drugog pola. Ovakve društvene konstrukcije prouzrokuju seksizam u svim oblastima, pogotovo u javnoj sferi. Razlike u položaju muškaraca i žena u najvećoj meri su izražene u domenu interesa i moći, novca i vlasti, pa su žene manje plaćene od muškaraca za isti posao, nerado im se poveravaju odgovorne i rukovodeće funkcije, a u politici se njihova uloga često svodi na statistu ili portparolku, stvarnu ili figurativno rečeno, koja samo iznosi već usvojeno mišljenje.

Imajući u vidu značaj medija u formiranju javnog mnjenja, stojimo pri stavu da sve dok se medijski ne podrže principi rodne ravnopravnosti, ne može se dostići ravnopravnost u ovoj oblasti. Ukoliko u medijima nisu vidljive visokobrazovane i žene sa integritetom koje suvereno i kompetentno govore o temi o kojoj se raspravlja, daleko će se sporije događati emancipacija od patrijarhalnog stereotipa i teže će žene postajati istinski autoriteti. Da bi se poboljšao položaj žena u politici, koji sa sobom povlači veći značaj ukupnog položaja žena u društvu, potrebno je, osim sistemskih i zakonskih rešenja, uticati na smanjivanje predrasuda i stereotipa o ženama u društvu, odnosno u medijima, i promovisati ženu kao ravnopravnu učesnicu političkih procesa.

2.2. Mediji i rodno osetljiv jezik

Mediji zbog svoje nezaobilazne informativne, komunikativne i potencijalno edukativne uloge, predstavljaju jedan od najvažnijih činilaca savremenog društva i ključne posrednike u plasiranju i prenošenju vrednosnih sistema. O značaju medijskih okvira pri konstruisanju i razumevanju stvarnosti od strane njihovih konzumenata govori se od šezdesetih godina prošlog veka (Filipović & Kuzmanović Jovanović, 2012: 43).

Problemi u vezi sa medijima veliki su i nalaze se u fokusu javnosti. Situacija na medijskoj sceni korespondira sa opštom situacijom u društvu. Modeli finansiranja, nedovoljna stručnost, obrazovanost i objektivnost kadrova, problemi cenzure i autocenzure, odnos prema novinarskoj profesiji i novinarima, jesu problemi koji opterećuju slobodno i nezavisno funkcionisanje medija i ispunjavanje uloge koju bi mediji trebalo da imaju u društvu. Prema rezultatima istraživanja Medija centra iz Beograda 2006. godine „Novinarstvo i etika u Srbiji”, loš status medija, neizvesnost, teško preživljavanje, zagrljaj s centrima moći, zavisnost od novih bogataša i socijalna kriza iznuđuju odsustvo ravnoteže

u izveštavanju. Kako se tvrdi, medijske grupe nemaju jasno definisanu politiku izveštavanja, a kodeksi se u praksi često krše. Struktura zaposlenih u medijima je i dalje strogo hijerarhijska i patrijarhalna (prema Vasiljević & Anđelković, 2009: 4; Milošević, 2005). Proteklih godina u Srbiji je došlo do ekspanzije, pre svega novih elektronskih, ali i novih štampanih medija. Paralelno sa tim procesom, počele su da se šire (najčešće u privatnom vlasništvu) senzacionalističke radio i televizijske stanice, tabloidne dnevne novine i časopisi koji grade stereotipe kao metod boljeg i lakšeg prepoznavanja i razumevanja teksta. Pojavom obilja novih medija, došli smo u poziciju da se vrednovanje pogrešnih sistema vrednosti i senzacionalizam pripisuju svim medijima, a novinarska profesija, zbog nezadovoljavanja profesionalnih modela i standarda, sroza na najniži nivo poštovanja.

Kada se ima u vidu uticaj medija i načina njihovog izveštavanja u oblikovanju javnog mnjenja, ovo je situacija koja zabrinjava. Politički nekorektan govor, sa akcentom na seksizam kao najvidljiviji i najuvreženiji stereotip u odnosu prema ženama, ukorenjeni su u svakoj pori patrijarhalnog društva. Takvo stanje prenosi se i u medijsku sferu. Ako tome dodamo i opisano stanje u medijima, dobijamo medije u kojima se ne obraća posebna pažnja na tretman, status ili ugrožavanje manjinskih grupa, pre svih žena, LGBT osoba, nacionalnih i drugih manjina, političku korektnost, niti na nediskriminatoran govor.

U Srbiji ne postoji kodeks upotrebe rodno osetljivog jezika, ali različiti kodeksi sadrže u sebi odredbe o rodno osetljivom izveštavanju, kao što su Kodeks novinara Srbije (2008), Etički kodeks elektronskih medija (2002) Asocijacije nezavisnih elektronskih medija (ANEM) i Kodeks rodno osetljivog medijskog izveštavanja (NVO Peščanik, 2005/2006). Jedan od navoda u Kodeksu novinara Srbije kaže: „Novinari moraju da izbegavaju fraze koje imaju šovinističke, seksističke ili na bilo koji drugi način diskriminatorne konotacije (na primer: ‘pripadnica lepšeg pola’, ‘pripadnik jačeg pola’, ‘crnogorska lenjost’, i tome slično)” (Kodeks novinara Srbije, 2008: 20). Posebno je značajan Vodič za rodno osetljiv pristup u medijima koji je izdala Uprava za rodnu ravnopravnost 2012. godine, jer se u ovom Vodiču na sveobuhvatan način razmatra pitanje ravnopravnosti muškaraca i žena u medijima i može poslužiti kao priručnik za zaposlene u medijima.

Iako sadržaje u medijima određuje društvena stvarnost, uticaj medija je velik i manifestuje se prvenstveno kroz selekciju vesti, odnosno, ono što mediji prepoznaju kao važno. Mediji najčešće održavaju postojeću društvenu strukturu i raspodelu moći i time doprinose njihovom obnavljanju. Kako smatraju Korać i Vranešević;

„Oni koji u društvu imaju manje moći i uticaja, u medijima su zastupljeni manje nego u stvarnosti, što sa svoje strane kultiviše odgovarajuću sliku u javnosti i doprinosi održavanju upravo takvog njihovog društvenog statusa. Drugim rečima – mediji ne samo da odražavaju, nego upravo time umnogome i održavaju postojeću strukturu društvene moći” (Korać & Vranešević, 2001: 17).

Za prepoznatljivost i vidljivost žena u politici mediji imaju veliku, gotovo presudnu ulogu, jer su oni ti koji mogu uticati kako na kvantitativno prisustvo, tako i na kvalitet predstavljanja žena u politici, odnosno promenu stava i mišljenja glasača i razbijanje stereotipa i pozitivnu promociju žena kao ravnopravnih učesnica političkih procesa (Baćanović, 2008: 13).

Korišćenje rodno osetljivog jezika u medijima samo je jedan od aspekata koji su važni za postizanje rodne ravnopravnosti. Osim toga, potrebno je da žena bude vidljiva, kao i da medijski sadržaji budu potpuno lišeni stereotipnih sadržaja. Marginalizacija žena u medijskim sadržajima govori o marginalizaciji žena u društvu. Kvantitet prisustva, odnosno odsustva žena iz javne sfere, govori o stepenu javnog značaja koji joj se pridaje. Kao što smo rekli, važan je i kvalitet predstavljanja, a tipična žena kojoj se mediji obraćaju, sudeći po prikazima u medijima, bila bi opsednuta čistoćom, dovođenjem braka u red i spremanjem zimnica. Iako u drugim oblastima ide u korak sa savremenim načinom života, dnevna i nedeljna štampa u oslikavanju žena, čini se, ostaje zaustavljena u sedamdesetim godinama. Zanimljiva je i činjenica da, iako je primetan trend da je sve više žena u medijima, one i dalje retko zauzimaju odlučujuće položaje u njihovoj strukturi.

Korišćenje rodno osetljivog jezika je redak slučaj, pa čak i na televizijama sa nacionalnom frekvencijom i u ozbiljnim štampanim medijima. Dešava se da i žene ne prepoznaju korišćenje rodno osetljivog jezika kao bitno, pa i da pojedine političarke i osobe na javnim funkcijama izričito insistiraju na korišćenju rodno neosetljivog jezika. S obzirom na to da javno izgovorena reč ima ogroman uticaj na široku javnost, korišćenje politički nekorektnog jezika, govora mržnje i rodno neosetljivog jezika, i to od strane osoba na javnim funkcijama i osoba prepoznatljivim javnosti, poziva na diskriminaciju.

U nekim od do sada urađenih istraživanja o prikazu žene u medijima u političkim kampanjama ukazuje se na to da muškarci dominiraju kao sagovornici i kao centralne figure. Istraživanjem „Monitoring prisustva žena kandidatkinja u medijima tokom predizbornih kampanja za lokalne i pokrajinske izbore u 2008.“ Novosadske novinarske škole pod nazivom „Kandidatkinje“, došlo se

do zaključka da političarke nisu ravnopravno zastupljene u medijima u odnosu na političare, da rodna ravnopravnost tokom kampanje nije medijski praćena tema, kao i da žene nisu prikazane stereotipno nego su gotovo nevidljive (Bačanović, 2008).

Takođe, analiza Violete Momčilović za potrebe master rada, koja je za predmet imala uticajne političke nedeljnike *Vreme*, *NIN* i *Novi magazin* i njihove brojeve objavljene uoči parlamentarnih i predsedničkih izbora u Republici Srbiji 2012. godine, pokazala je da su političarke marginalizovane. Međutim, autorka kao jedini pozitivan pomak u prikazivanju žene u kampanji primećuje upotrebu rodno osetljivog jezika (Momčilović, 2012).

Među prvim istraživanjima koja su rađena na ovim prostorima jeste istraživanje grupe za ženska ljudska prava B.a.B.e. (Budi aktivna, budi emancipovana) rađeno 1997. godine u Zagrebu, u kojem se, između ostalog, zaključuje da su žene prisutnije u sferi zdravstva i zabave, dok je sfera politike zagarantovana muškarcima. Prikaz žene se ne menja dramatično ni u kasnijim istraživanjima, što govori o tome da period društveno-političke tranzicije nije u velikoj meri uticao na položaj žene u društvu (Knežević & Car, 2011: 79). U istraživanju koje smo sproveli proverićemo neke od ovih nalaza kroz analizu štampanih medija u Srbiji.

2.3. Jezička politika i rodno osetljiv jezik

Kako navodi Filipović (2011), interesovanje za istraživanje jezika i roda može se podeliti u tri perioda. Prvi period obeležava rad Robin Lejkof (Robin Lakoff) „Jezik i mesto žene“ iz 1975. godine. Ona pretpostavlja da je jezik muškaraca jedan od ključnih sredstava za uspostavljanje muške dominacije i ovo shvatanje vodi formiranju teorije dominacije. Tokom osamdesetih godina prošlog veka, javlja se teorija različitosti koja prepoznaje različitost govornih delatnosti muškaraca i žena, ali teži egalitarnom položaju žena i muškaraca. Osnovna pretpostavka ove teorije je da muškarci i žene govore različitim dijalektima, što je rezultat različite socijalizacije. Konačno, devedesetih godina javlja se teorija performativnosti, koja kaže da je rod dinamična kategorija koja se razvija tokom čitavog života pojedinca i pojedinke, te da rodne odlike stvaramo tokom čitavog života (Filipović, 2011).

Tradicionalna nauka o jeziku, koja je suštinski strukturalistička, zastupa stanovište da je jezik statičan sistem, odvojen od društvenog konteksta. Kri- tička sociolingvistika javlja se šezdesetih godina prošlog veka. U okviru ovog pristupa, jezik se tretira kao jedan od suštinskih elemenata kulturnih modela

i ideologija koji služe za oblikovanje stavova, verovanja, percepcija i reakcija naše govorne zajednice. Prema mišljenju predstavnika ove teorije, razumevanje obrazaca jezičke interakcije daje nam jasniji uvid u strukturu kulturnih modela i razotkriva ideološke postulate koji formiraju naše viđenje sveta koji nas okružuje. Cilj kritičkog sociolingvističkog pristupa u kontekstu analize rodne perspektive u jeziku svakako jesu promene koje bi vodile uspostavljanju rodne ravnopravnosti i jednakosti u pristupu društvenoj moći žena i muškaraca (Filić, 2011: 409–423).

Jezik posmatramo kao delatnost kojom analiziramo nameru onog ko govori. Onaj ko govori bira jezičku formu kojom će uticati na druge i njihova ubeđenja, mišljenja, stavove. Dakle, ako se upotrebom jezika može menjati stanje u društvu, to znači da se izbacivanjem seksističkih izjava u javnom govoru smanjuje seksizam u društvu (Savić, 2004: 5). Postoji shvatanje prema kojem jezik zavisi od onoga što je interes grupe koja ima političku moć u društvu da planira i programira jezički razvoj – političari i jezički stručnjaci, da između jezičke forme i ideologije postoji uska veza i da je jezik osnovno sredstvo za ostvarivanje političkih i ideoloških ciljeva (Savić, 2004; 2009). Pitanje rodne ravnopravnosti u jeziku jeste, pre svega, političko, budući da je pitanje standardizacije jezika takođe političko pitanje (Savić, 2009: 9). Upotreba rodno osetljivog jezika je podvučena i zahtevima za poštovanje različitosti u društvu (dokumenti Ujedinjenih nacija, dokumenti Saveta Evrope, zakoni, pokrajinske skupštinske odluke...). Demokratska društva koja uvažavaju ljudska prava, preporučuju u okviru standardizacije jezičke forme mehanizme kojima se bolje doprinosi ostvarivanju ljudskih i građanskih prava (Milinović & Savić, 2011). Ako je tačno da jezik odražava odnos moći u društvu, onda je jasno zalaganje za upotrebu rodno osetljivog jezika.

Upotreba rodno osetljivog jezika jeste važan pokazatelj rodne ravnopravnosti. Smatra se da ona utiče na formiranje svesti i usvajanje principa rodne ravnopravnosti kod onih koji se služe takvim jezikom. Upotrebom rodno osetljivog jezika izaziva se promena u patrijarhalnom obrascu i on se zamenjuje drugim, rodno senzibilnim. Slažemo se sa tvrdnjama analitičara i analitičarki da se upotreba muškog gramatičkog roda ne može smatrati rodno neutralnom. Objašnjenje da se žene podrazumevaju u takvim oblicima dovodi do toga da žene ostaju nevidljive. Feministkinje smatraju da je promena jezika kojim se govori pravi put da se utiče na patrijarhalni model razmišljanja u društvu.

Odlučili smo se za analizu upotrebe jezika u javnom govoru u određenom društveno-političkom okviru, jer smatramo da takva analiza govori o tome da

li je žena po patrijarhalnom kulturnom obrascu predviđena da bude u kući ili je vidljiva u javnoj sferi. Žene su veoma prisutne u javnoj sferi i zato treba jezikom omogućiti njihovu jezičku vidljivost. Shodno tome, upotreba jezika može odražavati stanje stvari u društvu i mišljenja smo da se promena obrasca pri korišćenju rodno osetljivog jezika može izdejsstvovati promenom u javnoj sferi – medijima, na univerzitetima i u zakonskim i strateškim aktima. Zanimljivo je da istraživanja pokazuju da žene, kada postanu deo javne društvene elite, često izbegavaju rodno osetljivu upotrebu naziva zanimanja i titula, iz straha da time ne stave u drugi plan svoje profesionalne uspehe (Filipović, 2011).

U našoj teoriji i praksi, Svenka Savić, lingvistkinja i profesorka emerita, napravila je važne analize, te se u razmatranju roda i jezika u ovom radu u najvećoj meri oslanjamo na njen rad. Osnovni princip od kog se polazi jeste antidiskriminacioni, odnosno, polazi se od zahteva definisanim Deklaracijom o ljudskim pravima – da niko ne može biti diskriminisan pomoću jezika (Savić, 2009: 7). Pod diskriminacijom prema polu, odnosno seksizmom, u smislu jezika podrazumeva se ustaljena praksa upotrebe forme muškog roda za profesije i titule koje obavljaju žene. Predlog za otklanjanje seksizma prema ženama je upotreba forme ženskog roda. Na ovaj način bi jezik odražavao političku korektnost onoga ko ga koristi i zalaganje za ukidanje diskriminacije. Zalaganje za doslednu upotrebu formi ženskog roda za zanimanja (profesije) i titule (statusnog obeležja) žena važno je prvenstveno zato što je veliki broj žena u mnogim profesijama i na mnogim odgovornim mestima u društvu. Ukoliko je propisano da se koristi muška forma da označi zanimanje ženske osobe, žena će jezički ostati nevidljiva u društvenoj i političkoj sferi, što potkrepljuje patrijarhalno shvatanje žene u društvu (Savić, 2004: 4).

Svenka Savić daje 12 uputstava za upotrebu rodno osetljivog jezika i mi ćemo ih ovde izložiti jer smatramo da je u njima sadržana suština:

„Slediti osnovno pravilo za građenje rečenice u srpskom jeziku: subjekat i predikat se moraju se slagati u rodu, broju i licu; upotrebljavati dosledno formu ženskog roda za zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće; odabrati iz postojećeg inventara onu jezičku formu koja najbolje odgovara vašoj intuiciji za jezik: za zanimanja i titula koje mogu imati više sufiksa; odvikavati se od upotrebe nekih ustaljenih izraza kojima se vređaju neke grupe građana i građanki; koristiti paralelne forme ako se preporuka odnosi i na muškarce i na žene; koristiti kreativno razne forme rodno osetljivog jezika prilikom oblikovanja teksta; pisati titule i zanimanja žena u punom obliku, a izbegavati pisanje skraćenica; navoditi punu identifikaciju za sva-

ku osobu posebno ukoliko saopštavate o (bračnom) paru; primeniti pravila rodno osetljivog jezika pri prevođenju s nekog stranog jezika na srpski jezik; predložena uputstva valja primeniti u raznim tekstovima (upitnici, ankete, formulari, konkursi, oglasi...); izbegavati upotrebu etikete za oslovljavanje ili identifikovanje ženske osobe prema bračnom statusu; izbegavati primere (naročito u udžbeničkoj literaturi) u kojima su muškarac i žena u stereotipnim ulogama“ (Savić, 2009: 27).

Smatra se da medijska pismenost doprinosi razvijanju kritičkog mišljenja i kroz dekonstruisanje medijskih poruka vodi prepoznavanju nejednakosti (Filipović, 2012: 20). Potrebno je da se izvrši harmonizacija jezičkih normi i uspostavi konsenzus akademske i šire javnosti o rodno osetljivim jezičkim formama koje mogu postati deo standarda našeg jezika (Filipović, 2011). Veoma je važno da se upotreba rodno osetljivog jezika usvoji i utemelji u medijima, institucijama, administraciji. U administrativnoj, posebno zakonodavnoj praksi, standardizacija rodno osetljive upotrebe jezika tek je na početku, iako je jasno da se zakonodavac mora obraćati svim grupama građana i građanki. Udžbenička literatura se već menja u pravcu rodno osetljivog jezika. Razume se, ne može se promena dešavati samo u jednom segmentu, nego je potrebna šira akcija stručnjaka za jezik, novinara, prosvetnih radnika i svih predstavnika srpskog jezika, da bi se jezik uključio u opšte društvene promene (Savić, 2004).

3. Predmet i cilj rada

Smatramo da su štampani mediji i osnovni novinarski žanrovi (Todorović, 2002) ostali suština novinarstva koja se može nadograđivati savremenim formama multimedija. Osim toga, polazimo od Makluanove tvrdnje u delu „Poznavanje opština – čovekovih produžetaka“, da mediji utiču na društvo, odnosno, na psihoemocionalnu strukturu i ponašanje građanina (Makluan, 1971: 13).

Imajući u vidu navedeno, odlučili smo se da se u radu bavimo analizom upotrebe rodno osetljivog jezika i prisutnosti žena upravo u štampanim medijima, na konkretnom uzorku rubrike Politika u tri dnevna lista, *Danasu*, *Kuriru* i *Blicu*. Od žanrova smo obuhvatili faktografiju – vest, izveštaj, intervju – i interpretaciju i analitiku – autorska tema i autorski komentar i uporedili upotrebu rodno osetljivog jezika u tekstovima ove dve vrste žanra.

Cilj rada je uvid u korišćenje rodno osetljivog jezika i prisutnost žena u javnom mnjenju, kao i dobijanje relevantnih podataka o stanju u štampanim medijima kada je reč o poštovanju rodno osetljivog jezika. Istovremeno, obratićemo pažnju na sadržaj tekstova i kvalitativno ga obraditi, da bismo došli do

odgovora kako se prikazuje žena u političkim tekstovima u odnosnim medijima. Osim toga, pokušaćemo da ustanovimo kakav je uticaj žanra na medijski sadržaj u pogledu upotrebe rodno osetljivog jezika.

Očekivani rezultat je presek stanja o upotrebi rodno osetljivog jezika i prikazu žene u štampanim medijima i političkom govoru u Srbiji u sadržinskom smislu i u faktografiji i interpretaciji (analitici) u smislu sadržaja, forme i pristupa. Na ovaj način, autorka će biti u prilici da na osnovu rezultata istraživanja analizira pojavu i uobičajeni zaključke teme koja je nedovoljno istražena kod nas.

4. Metode

Ispitaćemo u kojoj meri se koristi rodno osetljiv jezik i u kojoj meri su žene zastupljene u medijima. Prilikom istraživanja koristićemo se kvantitativnom i kvalitativnom analizom medijskog diskursa, sa ciljem da se proučavanjem jezika u upotrebi dođe do interpretacije značenja u društvenom i političkom kontekstu. Prema Van Dejku, diskurs predstavlja govornu i pisanu komunikaciju, ali i pisanu interakciju (Van Dijk, 1998: 2–3). Medijski diskurs je ukorenjen u svakodnevnoj interakciji i povezan sa institucijama. On predstavlja proces, a tekst je deo tog procesa koji se ne može posmatrati van konteksta (prema Pralica, 2012: 19). Osim toga, koristićemo se i analizom sadržaja novinskih tekstova. Analiza sadržaja kao sredstvo proučavanja simboličkog društvenog opštenja jeste važna jer pruža uvid u sadržaj poruka koje se šalju, na osnovu čega možemo zaključiti o shvatanjima, stavovima, vrednostima onih koji poruku šalju, o njihovom odnosu prema društvenoj grupi, u ovom slučaju prema ženama (Milić, 1965: 474–475). Važno je osvrnuti se i na sadržinu teksta čiji je cilj analiza toga koliko se u tekstu radi na negovanju predrasuda o ženama, a koliko na razbijanju predrasuda i stereotipa i promociji žena kao sposobnih za ravnopravno bavljenje politikom i svim drugim društvenim poslovima.

Uzorak u ovom istraživanju činili su *Blic*, *Kurir* i *Danas*, dnevne informativne novine koje su dostupne u celoj Srbiji. Prikupljen materijal obrađivan je po jedinstvenom kodnom sistemu koji je prilagođen za štampane medije – sačinjena je kodna tabela koja je podeljena po analiziranim kategorijama: medij, rubrika, žanr, autor/autorka, osoba koja priča/o kojoj se priča, mesto događaja, detekcija problema, autor/autorka političke nekorektnosti. Korpus za analizu čine medijske objave izabranih medija u periodu od 1. do 7. juna 2015. godine.

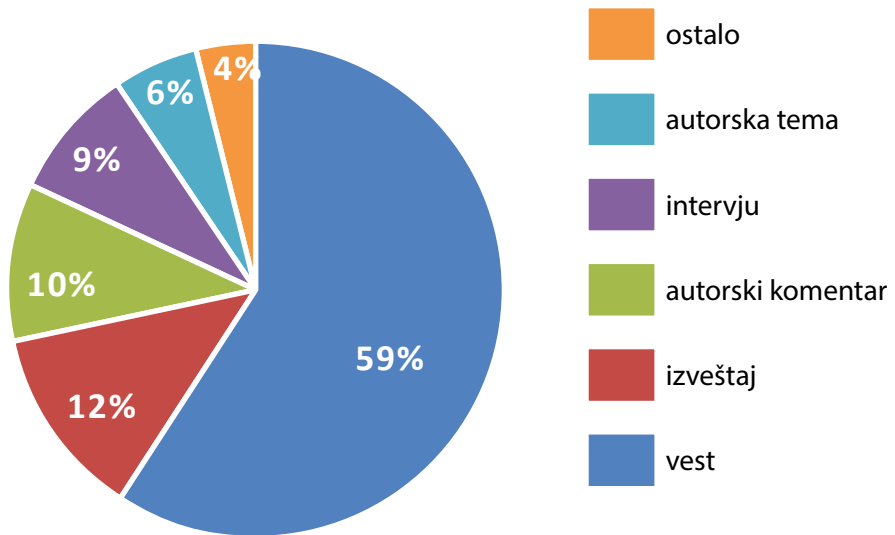
Jedinica analize je novinski tekst koji je razvrstan prema žanru. Osim ovoga, druga jedinica analize bio je subjekt, gde je poseban akcenat stavljen na političarke.

5. Rezultati istraživanja

U nastavku će biti prikazani empirijski podaci prikupljeni tokom istraživanja. Rezultati će biti prikazani objedinjeno za sve medije obuhvaćene istraživanjem. Korpusom istraživanja obuhvaćeno je 106 tekstova, u periodu od 1. juna 2015. do 7. juna 2015. godine u dnevnim novinama *Blic*, *Kurir* i *Danas* u rubrikama Politika.

Kada u obzir uzmemo žanrovsku zastupljenost, najviše tekstova bilo je objavljeno u obliku vesti, čak 59% (63 teksta), a zatim slede izveštaj 12% (13 tekstova), autorski komentar 10% (11 tekstova), intervju 8% (sa 9 tekstova), autorska tema 6% (svoga 6 tekstova), a pod „ostalo“ je svrstano 4% (4 teksta).

Grafikon 1: Prikaz žanrovske zastupljenosti u obrađenom materijalu

U razmatranje je uzeta i činjenica da li je autor teksta muška ili ženska osoba. Pokazalo se da su u najvećem broju tekstovi potpisani inicijalima (89 tekstova ili 84%) ili su agencijske vesti (2 teksta, odnosno 2%), što je u ukupnom zbiru 86% slučajeva „zamagljenog” pola. Inače, broj muških i ženskih autora je izjednačen, što u procentima iznosi 8% (9 tekstova) za muškarce i 6% za žene (6 tekstova).

Ono što je posebno važno za našu analizu jeste da veoma mali broj tekstova u prvi plan ističe neku žensku osobu – svega 7%, dok se o muškarcima govori u 51% slučajeva, a opštim pojavama, društvenim događajima gde se polnost ne ističe posvećeno je 42% ukupnog broja tekstova. Ukoliko bismo tekstove u

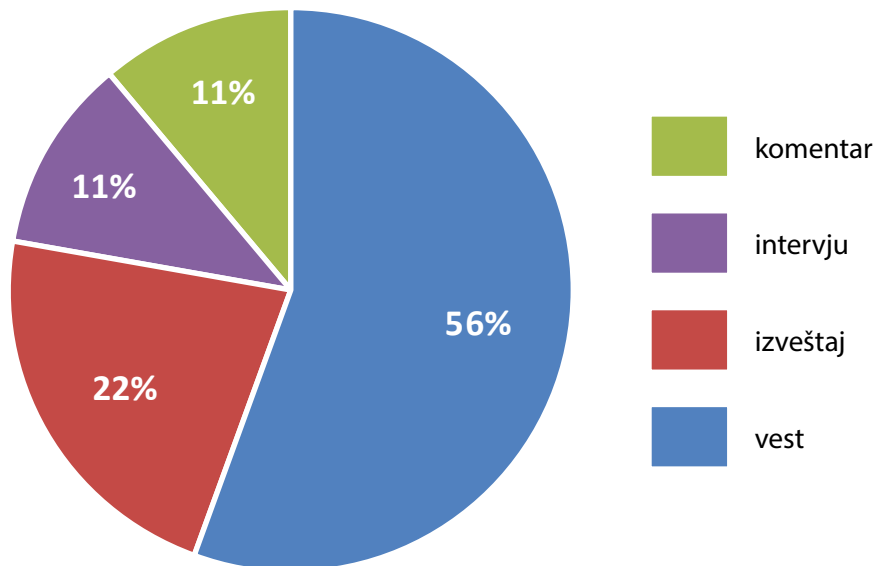
kojima se govori o opštim pojavama stavili sa strane kao nerelevantne za naše istraživanje, odnos tekstova u kojima su muškarci u prvom planu (89%) i u kojima su žene u prvom planu (11%) je radikalno neravnomeran.

Od ovog malog korpusa tekstova u kojima se žena stavlja u prvi plan, samo u jednom tekstu se promoviše rodna ravnopravnost i afirmiše učešće žena u politici. Ostali tekstovi govore o uobičajenim temama i ni po čemu se ne razlikuju od onih u kojima su muškarci subjekti, odnosno akteri radnje. Ovo nas navodi na zaključak da se žene ni kao autorke, ni kao sagovornice ili političarke nisu bavile rodno osetljivim temama.

Diskriminacija prema ženama zabeležena je u 9 slučajeva, što je u procentima 8%. Od toga je u 4 slučaja reč o rodno neosetljivom jeziku, dakle skoro 50% od ukupnog broja slučajeva diskriminacije.

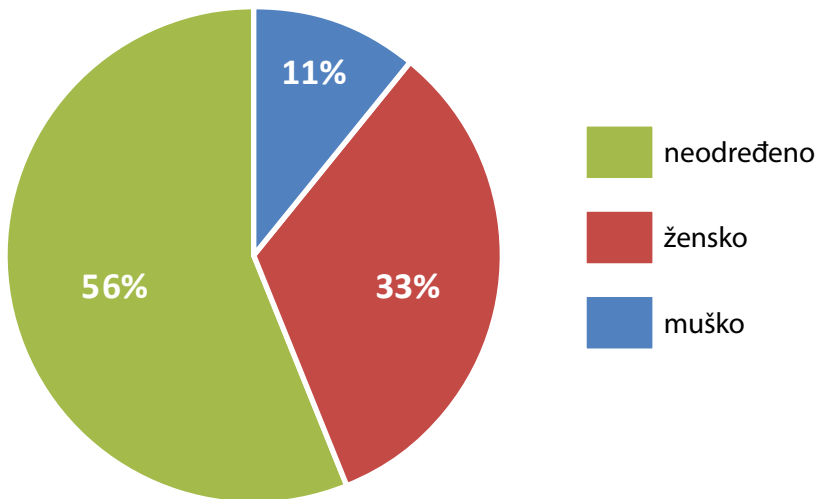
Novinarski žanrovi u kojima je otkriven rodno neosetljiv jezik su u najvećem broju u vestima (5 puta, 56%), sledi izveštaj (2 puta, 22%), intervju (jednom, 11%) i autorski komentar (jednom, 11%). Dakle, može se zaključiti da je diskriminacija prisutna više u faktografskim žanrovima, pre svega u vestima i izveštajima. Međutim, kod donošenja zaključaka o ovim podacima se mora biti oprezan, jer upravo vesti i izveštaji čine najveći deo tekstova (oko 70% ukupnog broja svih tekstova), pa može biti da se i srazmerno tome upravo u ovim faktografskim formama javlja najviše primera diskriminacije.

Grafikon 2: Prikaz zastupljenosti diskriminacije prema žanru teksta

Najviše tekstova u kojima je prepoznata diskriminacija jesu oni u kojima je pol autora neodređen (5 puta ili 56%), zatim slede oni koji su potpisani ženskim imenom (3 puta ili 33%) i muški autor (jednom ili 11%). Ovde treba biti oprezan pri izvođenju zaključaka, jer se može dovesti u vezu zastupljenost autora, ali takođe postoji i veliki procenat neodređenih, odnosno, nepoznatih autora, te smatramo da je vrlo rizično izvoditi zaključke na osnovu ovih podataka.

Grafikon 3: Prikaz zastupljenosti diskriminacije prema polu autora teksta

Zbog bolje ilustracije analize, predstavimo i opise najupečatljivijih primera diskriminacije koju smo primetili. Srbija je u jednom tekstu upoređena sa očajnom razvedenom ženom, jer je, prema rečima autora diskriminacije, karakteriše sindrom raspuštenice (intervju, autor diskriminacije muško). Ovde autor diskriminacije na čak dva mesta koristi stereotipe o razvedenim ženama.

U vreme analize tekstova, aktuelna je bila poseta premijera Srbije SAD. U jednom tekstu nailazimo na podnaslov „Obamine ajkule” za deo u kojem se govori o savetnici Baraka Obame Suzan Rajs i pomoćnici državnog sekretara Viktoriji Nuland. U tekstu se ističe kako su ove žene odgovorne za kreiranje tvrde politike, karakteriše sirov i grub diplomatski stil pa im stoga autorka diskriminacije i rodno neosetljivog jezika (osoba se apostrofira kao savetnica, a već u nastavku rečenice kao „treći čovek Bele kuće”) daje nadimak „ajkule”. Stereotip je da žene ne karakteriše odlučnost i tvrd stav i oštrij nastup pa se one

koje se ne uklapaju u takav stereotip, nazivaju pojmovima kao što je u ovom slučaju „ajkule“.

Blic komentariše napad tabloida na Zoranu Mihajlović kao navodnu reakciju na njihov tekst „Zorana na čelu Vlade 72 sata“. Izazvana je polemika u kojoj se ne biraju reči da se ospori kompetentnost Zorane Mihajlović pa je tako *Informer* tim povodom imao naslov „Vučiću, jesi li lud, glup ili naivan kad trpiš ovu Zoranu?!“

U jedinom afirmativnom tekstu o političarki, piše se o ministarki Zorani Mihajlović i tu se spominje i članstvo u radnoj grupi za rodnu ravnopravnost, što je pozitivan pomak, jer se ta tema uglavnom ne spominje u medijima, što smo mogli da vidimo i u rezultatima našeg istraživanja. U jednom tekstu, da bi diskreditovao Zoranu Mihajlović kao političarku i ministarku, ministarkin stranački kolega komentariše njen fizički izgled. Na ovom mestu je zanimljivo reći da se u *Kuriru* u tekstovima obuhvaćenim istraživanjem gotovo i ne spominju žene, pa nema mogućnosti za pojavu rodno neosetljivog jezika ili diskriminacije prema ženama.

Čini se da se ovo istraživanje jednim delom uklapa u nalaze ranije obavljenih istraživanja u vezi sa sličnim temama, međutim, primetan je pozitivan iskorak u upotrebi rodno osetljivog jezika. Kao što smo spomenuli, istraživanje „Monitoring prisustva žena kandidatkinja u medijima tokom predizbornih kampanja za lokalne i pokrajinske izbore u 2008.“ Novosadske novinarske škole došlo se do zaključka da su političarke odsutne u medijima i u odnosu na muškarce i u odnosu na njihovu zastupljenost u politici i vlasti, da rodna ravnopravnost tokom kampanje nije medijski praćena tema, posebno nije inicirana od strane medija, kao i da žene nisu prikazane stereotipno, nego su gotovo nevidljive. Kada je reč o upotrebi rodno osetljivog jezika, ovo istraživanje ukazuje na nepostojanje standarda pa je upotreba proizvoljna i nedosledna (Baćanović, 2008). Rezultati našeg istraživanja takođe pokazuju da su žene podzastupljene u medijima sa svega 7 procenata tekstova, kao i da rodna ravnopravnost nije bila u centru pažnje (spominje se u jednom tekstu), ali pokazuju da se rodno osetljiv jezik nije koristio u manje od 5 procenata tekstova.

6. Zaključak

Prvi zaključak je da je upotreba rodno osetljivog jezika u razmatranim štampanim medijima, u rubrici Politika, u periodu od 1. juna do 7. juna 2015. godine na relativno zadovoljavajućem nivou. Može se pretpostaviti da su obrazovanje novinarki i novinara i apeli u javnom mnjenju da se rodna ravnopravnost i upotreba rodno osetljivog jezika poštuju i primenjuju, urodili plodom. Osim toga, nije isključena mogućnost da je to rezultat činjenice da je istraživanje rađeno u političkim tekstovima i da je tu svest o rodnoj ravnopravnosti na višem nivou nego u ostalim oblastima, upravo zahvaljujući činjenici da se u ovim rubrikama razgovara sa političkom i intelektualnom elitom koja možda obraća više pažnje na političku korektnost. Međutim, ove tvrdnje su na nivou pretpostavki i njihovo ispitivanje zahteva novo istraživanje.

Kada posmatramo pol autora tekstova, vidimo da je, osim toga što je prisutan trend zamagljivanja autora, broj autorki gotovo jednak sa brojem autora. Međutim, izgleda da to ne pravi razliku kada je senzibilnost za rodnu ravnopravnost i upotrebu rodno osetljivog jezika u pitanju, odnosno autorke tekstova ne poštuju upotrebu rodno osetljivog jezika u većoj meri nego muškarci autori.

Tekstova u kojima su muškarci u prvom planu je znatno više, što nas navodi na zaključak da su muškarci dominantno zastupljeni u medijima, posebno u sferi politike. Žene se spominju retko, a i kada se spominju, uglavnom nisu protagonistkinje priče. Na ovom mestu se može postaviti pitanje da li je bolje da žene budu prisutne u medijima na bilo koji način ili je presudan kvalitet te prisutnosti. Takođe, rodna ravnopravnost i ženske teme su u neznatnoj meri zastupljeni u obrađenom materijalu (svoga jedan slučaj).

Činjenica da je diskriminacija u najvećoj meri prisutna u tekstovima faktografskog žanra može biti rezultat i toga što su tekstovi koji spadaju u ovu vrstu žanra (vest, izveštaj, intervju) daleko prisutniji u istraživanjem obuhvaćenom korpusu (čine oko 70% ukupnog broja tekstova).

U medijsku sliku danas u Srbiji uklapaju se mediji koje smo analizirali. *Blic* i *Kurir* su novine lake za čitanje, temama se pristupa senzacionalistički, utisak je da se bilo kojim problemima ne pristupa dovoljno ozbiljno, niti studiozno. Gotovo da nema afirmativnog odnosa prema ženama kao marginalizovanoj grupi. Uzme li se u obzir to da je jedna od uloga medija i edukacija čitalačke publike, situacija je još ozbiljnija. S druge strane, dnevni list *Danas* ima drugačiji diskurs i pristup. *Danas* dosledno koristi rodno osetljiv jezik i u svojim tekstovima nema slučajeva diskriminacije prema ženama.

Stiče se utisak da štampani mediji u Srbiji, kada je reč o tekstovima iz oblasti politike, najčešće ne sadrže diskriminaciju prema ženama. U velikoj meri poštuju upotrebu rodno osetljivog jezika kada je reč o konkretnim osobama (koristi se ministarka Zorana Mihajlović), ali se ne koristi uporedo sa muškim oblicima kada se upotrebljavaju zbirne imenice (ne koristi se građani i građanke, već samo građani). Moglo bi se zaključiti da su se novinari i novinarke, najverovatnije pod uticajem edukacije i rada na podizanju svesti, izveštali da koriste rodno osetljiv jezik, ali da je svest o ženi kao nekome ko je ukras u politici, o nekome ko se bavi „manje važnim“ društvenim pitanjima, i dalje prisutna i duboko ukorenjena. Ovim istraživanjem kojim smo na kritički način analizirali medijski diskurs potvrđeno je postojanje predrasuda i stereotipa u pisanju u štampanim medijima o ženama kao marginalizovanoj društvenoj grupi, kao i latentna diskriminacija koja se ogleda u nepostojanju rodno osetljivih tema i u određenom obrascu kojim se piše i govori o njima. To ukazuje na to da se i dalje mora raditi na edukovanju građanki i građana, posebno onih na javnim funkcijama. Potrebno je, takođe, da mediji posvete više pažnje rodnoj ravnopravnosti i približavanju ovih principa građanima, bar kada je reč o izborima i zakonskim obavezama u tom pogledu.

Literatura

- Baćanović, V. (2008). Uvodnik - Kandidatkinje. U D. Valić Nedeljković (ur.), *Kandidatkinje* (str. 13–23). Novi Sad: Novosadska novinarska škola.
- Etički kodeks elektronskih medija* (2002). Posećeno 1.2.2016. URL: <http://www.anem.rs/sr/oAnemu/etickiKodeks/EtickiKodeks.html>.
- Filipović, J. (2011). Rod i jezik. U I. Milojević & S. Markov (ur.), *Uvod u rodne teorije* (str. 409–423) Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Filipović, J. & Kuzmanović Jovanović, A. (2012). *Vodič za rodno osetljiv pristup medijima u Srbiji*. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost.
- Knežević, S. & Car V. (2011). Žene u televizijskim vijestima – analiza središnjih informativnih emisija HTV-a, RTL-a i Nove TV. *Medijske studije*, 2(3–4): 76–93.
- Kodeks Novinara Srbije* (2008). Posećeno 1.2.2016. URL: <http://www.mc.rs/medijska-politika.825.html>.
- Korać, N. & Vranešević, J. (2011). *Nevidljivo dete*. Beograd: Centar za prava deteta.
- Makluan, M. (1971). *Poznavanje opština - čovekovih produžetaka*. Beograd: Prosveta.
- Milinović, J. & Savić, S. (2011). *Misterije rodne ravnopravnosti i još ponešto*. Banja Luka: Helsinški parlament.
- Milić, A. (2011). Feministički talasi, orijentacije i pokret u jugoslovenskom i srpskom društvu 20. veka. U I. Milojević i S. Markov (ur.), *Uvod u rodne teorije* (str. 51–64). Novi Sad: Mediterran publishing.
- Milić, V. (1965). *Sociološki metod*. Beograd: Nolit.
- Milošević, M. (2005). *Novinarstvo i etika u Srbiji 2005*. Beograd: Medija centar.
- Momčilović, V. (2012). *Analiza medijskog diskursa. Prikaz žene u nedeljnicima Novi magazin, Vreme i NIN u toku predizborne kampanje 2012. godine u Republici Srbiji*. Posećeno 22. 12. 2016. URL: http://www.academia.edu/5419440/Analiza_medijskog_diskursa__prikaz_%C5%BEene_u_nedeljnicima_Novi_Magazin_Vreme_i_NIN_u_toku_predizborne_kampanje_2012._godine_u_Republici_Srbiji.
- Mršević, Z. (2011). *Ka demokratskom društvu – rodna ravnopravnost*. Beograd: Institut društvenih nauka.

- Pralica, D. (2012). *Medijska sfera. Koga su mediji izabrali... a šta su partije nudile?* Novi Sad: Novosadska novinarska škola.
- Savić, S. (2004). *Žena skrivena jezikom medija: Kodeks neseksističke upotrebe jezika.* Novi Sad: Futura publikacije.
- Savić, S. (2006). *On je rekla – upotreba rodno senzitivnog jezika.* Podgorica: Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore.
- Savić, S. (2009). Rod i jezik. U S. Savić, M. Čanak, V. Mitro, G. Štasni (prir.), *Rod i jezik.* Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacija.
- Stojaković, G. (2011). Prilog za istoriju ženskog pokreta u Vojvodini i Srbiji u 19. i 20. veku. U I. Milojević i S. Markov (ur.), *Uvod u rodne teorije* (str. 65–81). Novi Sad: Mediterran publishing.
- Todorović, N. (2002). *Interpretativno i istraživačko novinarstvo.* Beograd: Čigoja štampa.
- Van Dijk, T. A. (1998). *The Study of Discourse. Discourse as Structure and Process – Discourse Studies: A Multidisciplinary Interduction.* London: Sage Publication. Volume 1: 1–34.
- Vasiljević, L. & Anđelković, V. (2009). *Priručnik za medije.* Beograd: Ženski INDOK centar.

THE USE OF GENDER-SENSITIVE LANGUAGE AND THE REPRESENTATION OF WOMEN IN PRINT MEDIA IN SERBIA

Summary: *The struggle for gender equality can be seen through the attitude towards women and women representation in the media, as public opinion makers. The aim is to analyze the use of gender sensitive language and the representation of women in politics sections of the Serbian print media Blic, Kurir and Danas. The research is using quantitative and qualitative analysis of discourse. The selected material was analyzed using a unique coding system that is tailored for print media. Sample for the analysis consists of media announcements of the selected media in the period from 1 to 7 June 2015.*

The research results point to the conclusion that the use of gender-sensitive language in the considered media is on a relatively satisfactory level and that print media in Serbia, when it comes to texts on politics, mostly do not contain discrimination against women. However, men are predominantly represented in the media, particularly in the political sphere. Women are mentioned rarely, and when they are, they are not protagonists of a story. This suggests that we must continue to work on educating citizens, particularly those in public offices.

Key words: *gender-sensitive language, gender equality, representation, politics, print media*